

فرانامه نویسی (سناریونویسی)

روشی نو در تربیت اخلاقی

با تأکید بر ارزش اخلاقی

احترام

سیدرضان عقیلی
دکترای مطالعات برنامه‌ی درسی

در فرایند تربیت اخلاقی باید به دو سؤال عمده پاسخ دهیم. سؤال اول این است که مقصد و مقصد از تربیت اخلاقی چیست؟ به تعبیر دیگر تعریف عملیاتی ما از اخلاق چیست و این تعریف در نهایت کدام ارزش‌های اخلاقی را هدف قرار خواهد داد؟ سؤال دوم این است که برای نهادینه کردن این ارزش‌های اخلاقی در جامعه‌ی هدف و بالابردن ضریب نفوذ برنامه‌ی درسی قرار است از چه روش‌هایی مدد بگیریم؟ پاسخ به سؤال اول تا حد زیادی اهداف تربیت اخلاقی را صورت‌بندی می‌کند و پاسخ به سؤال دوم فرایند تحقق تربیت اخلاقی در عمل یا عمل آموزشی را در خصوص این ساحت تربیتی شکل می‌دهد.

بر اساس مقدمه‌ی کوتاهی که در بالا ذکر آن رفت، در این مقاله در پی آنیم تا برای تحقق تربیت اخلاقی در عمل با تأکید بر ارزش اخلاقی «احترام» ارائه‌ی طریق کنیم. روش تربیت اخلاقی که مدنظر این نوشتار است روش فرانامه‌نویسی (سناریونویسی) در تربیت اخلاقی است. در این روش تلاش خواهد شد تا نقش معلم و دانش‌آموزان در فرایند تربیت اخلاقی تا حد زیادی مشخص و فعالیت‌های هر کدام تشریح شود. در ادامه، روند یک جلسه‌ی تربیت اخلاقی مبتنی بر این روش به اختصار ارائه می‌شود.

الف) هدف اصلی از آموزش: احترام گذاشتن به دیگران در کلاس درس، زمین بازی، خانواده، جامعه‌ی بزرگ‌تر و... از اهداف اصلی این آموزش است. در اینجا باید به این نکته توجه شود که مفهوم کلیدی و پایه‌ای در مفهوم احترام «نسبت خود با دیگری» است. در عین حال احترام می‌تواند به مسائل دیگری مانند قواعد، قوانین و مقررات نیز تسری پیدا کند.

ب) تعریف مفهوم احترام: به‌طور عملیاتی احترام ویژگی‌هایی دارد که عبارت‌اند از:

۱. صحبت کردن و رفتار کردن با دیگران بر اساس ادب و مهربانی؛
 ۲. در نظر گرفتن نیازها، احساسات، عواطف و حقوق دیگران و عمل کردن بر اساس آن‌ها؛
 ۳. مراقبت از دیگران همراه با وقار و مهربانی؛
 ۴. احترام گذاشتن به قوانین خانه و مدرسه.
- «مهربانی» و «ادب» دو مفهوم کلیدی در ارزش احترام است که باید تلاش شود از طریق فعالیت‌های کلاسی در دانش، نگرش و مهارت فراگیران نهادینه شود.

ج) فعالیت‌های یاددهی یادگیری: با توجه به اینکه برنامه‌ی درسی برای دوره‌ی ابتدایی است، بهتر است از روش‌هایی که برای این دوره مفیدند استفاده شود. از این‌رو، در این کلاس از روش معمول و متعارف داستان‌گویی استفاده شده است. علاوه بر این از روش مباحثه‌ای و ایفای نقش هم می‌توان استفاده کرد.

د) منابع مورد استفاده: منابعی که می‌تواند استفاده شود کتاب جوجه‌اردک زشت یا پویانمایی مربوط به آن است.

ه) عنوان درس و فرایند تدریس: جوجه‌اردک زشت چه احساسی داشت؟

معلم در ابتدا داستان را با صدای بلند برای فراگیران می‌خواند یا پویانمایی آن را برای فراگیران پخش می‌کند. هرکجا هم که مفهومی برای دانش‌آموزان مبهم است، معلم به اختصار آن را شرح می‌دهد. وی باید با سؤالات متنوع میزان درک فراگیران را بررسی و تلاش کند که آن‌ها عمیق‌تر با مفهوم محوری داستان ارتباط برقرار کنند. بعد از آشنایی فراگیران معلم می‌تواند این سؤال را از آن‌ها بپرسد: «به نظر شما وقتی جوجه‌اردک با بی‌مهری اطرافیان روبه‌رو شد، چه احساسی داشت؟» معلم در اینجا می‌تواند از مفاهیم استفاده‌شده در متن داستان به عنوان سکوی پرش استفاده کند و هیجان فراگیران

را برانگیزد تا آن‌ها همه‌ی آنچه از احساسات جوجه‌اردک زشت درمی‌یابند برون‌ریزی کنند. از دانش‌آموزان بخواهید کلمات و عبارات خود را در قالب جملات بگویند؛ مثلاً «من فکر می‌کنم جوجه‌اردک زشت احساس تنهایی کرد، وقتی او از بازی کنار گذاشته شد.»

به‌عنوان فعالیت در کلاس معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد در دفتر خود سه جمله درباره‌ی احساساتی که جوجه‌اردک به‌دلیل رفتار دیگران تجربه می‌کند، بنویسند و در کلاس بخوانند. معلم هم می‌تواند کلمات ابداعی را که دانش‌آموزان، در ارتباط با مفهوم احترام، در جملات خود استفاده کرده‌اند انتخاب و روی تخته‌ی کلاس یادداشت کند یا از دانش‌آموزان بخواهد تا خود را جای آن جوجه‌اردک تصور کنند و به این سؤال پاسخ دهند که در چنین شرایطی چه احساسی خواهند داشت. این فعالیت‌ها درگیری ذهنی و احساسی مثبتی را برای فراگیران ایجاد می‌کنند که در فرایند تربیت اخلاقی بسیار مهم‌اند. علاوه بر روش مباحثه‌ای و گفت‌وگوی فعال، معلم می‌تواند از روش ایفای نقش نیز در اینجا استفاده کند. به عبارت دیگر فراگیران می‌توانند به کمک معلم نمایش این داستان را در کلاس اجرا کنند. روش ایفای نقش بهترین روش برای کاوش احساسات و عواطف خود و دیگران است. با توجه به اینکه عنوان درس نیز در خصوص احساسات و عواطف است، اجرای نمایش می‌تواند یک روش مکمل عالی باشد.

و) فعالیت‌های فراگیران در خانه

معلم می‌تواند، برای فعالیت در خانه، از فراگیران بخواهد تا با کمک والدین خود داستان‌های دیگری را که درباره‌ی مفهوم احترام‌اند، شناسایی و در جلسه‌ی بعدی به کلاس معرفی کنند. علاوه بر این از آن‌ها بخواهد تا در خصوص مفهوم احترام در موقعیت‌های دیگری مانند کتابخانه‌ی مدرسه، زمین بازی و ... بیندیشند و به این سؤال پاسخ دهند: «اگر احترام به اشخاص، قواعد و مقررات در این مکان‌ها رعایت نشود، چه اتفاقی خواهد افتاد؟»

یکی از روش‌های معمول دیگر در این مورد استفاده از نقاشی اخلاقی است. با استفاده از این روش فراگیران در منزل می‌توانند مفهوم احترام را به تصویر بکشند. آموزش چندحسی و درگیرکردن حواس چندگانه‌ی آن‌ها در تعمیق آموزش نقش اساسی ایفا می‌کند.

